

Asia: VN/30583/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle

1. Yleiset huomiot

Mitä ajatuksia selontekoluonnos herättää? Huom. Ilmoita tässä, mikäli yksityishenkilönä haluat, että lausuntosi näkyy myös hankeikkunassa.

Maaseutupoliittinen selonteko annetaan nyt kolmatta kertaa. Viimeisimmän selonteon (2009) jälkeen maailma on muuttunut voimakkaasti. Selonteon laatimisen perusteena oleva hallituksen näkemys maaseudun merkityksestä koko Suomen hyvinvoinnille on ensiarvoisen tärkeä. Luonnos analysoi varsin kattavasti läpi maaseutupolitiikan eri lohkoja ja kokoaa hyvin yhteen laajan asiakokonaisuuden valottaen toiminnan eri osa-alueita maaseudun näkökulmasta. Selonteon tarjoamaa tietoa on tärkeää hyödyntää myös EU:n toimintakehyksessä, erityisesti varattaessa maaseudun ja yhteisen maatalouspolitiikan resursseja maaseudun kehittämiseen.

Viimeaikaiset kriisit ovat osoittaneet, että kotimainen maatalous ja elintarviketeollisuus arvoketjuineen tulisi nähdä laajana ja hallinnonaloja poikkileikkaavana teemana. Sen vuoksi maatalouden tulisi olla yksi keskeisimmistä tutkimus- ja kehityskohteista, koska ala sisältää huomattavan kasvupotentiaalin. Hallitus on esimerkiksi sitoutunut maatalouden tulos- ja kehitysnäkymien parlamentaarisen arviointiryhmän loppuraporttiin, joka on luovutettu 29.3.2023. Tällä hetkellä maatalouden ja maaseutuyritysten kohdalla ongelmat tunnistetaan mutta ratkaisuja ei juurikaan nosteta esille. Epäoikeudenmukainen tulonjako sekä epäluottamus maatalouden tulevaisuuteen vähentää ruokaa tuottavien tilojen ennätysvauhdilla. Samalla kun jo muutoin hiljaisilla maaseutualueilla poistuu maatalousyrityksiä, poistuu myös niiden kautta välillisesti työllistyneitä yrityksiä ja palvelujen käyttäjiä. Maatalouden rakennekehitys on siis uhka huoltovarmuudelle.

Harvaan asutun maaseudun osalta ongelmana ovat mm. heikentyneet vakuusarvot kiinteistöille sekä peltomaalle. Heikentyneet vakuusarvot jarruttavat jo nyt mm. maatilojen sukupolenvaihdosten toteutumista. Samaa valitettavaa trendiä lienee odotettavissa myös muiden yritysten osalta tulevaisuudessa. Maamme yritysten toimipaikoista 35 % on maaseudulla ja tavaraviennistä 68 prosenttia nojautuu alueilta saataviin raaka-aineisiin.

Ajassa uudistuva maaseutu - maaseutupoliittinen kokonaisuohjelmakausi (2021–2027) on käynnissä ja se on yhteneväinen Euroopan Unionin rahoituskauden kanssa. Vuonna 2021 valmisteltuun ohjelmaan (Maa- ja metsätalousministeriö) verrattuna maaseutupoliittisessa selonteossa ei nouse esiin esimerkiksi hajautetun energiantuotannon lainsäädännön haasteiden ja mahdollisuuksien selvittämisen tarpeet sekä kannusteet ennakkoluulottomuuteen uusissa hajautetun energiantuotannon ratkaisuissa osana maaseudun elinvoimaisuuden ja kansallisen huoltovarmuuden vahvistamista. Myöskään vaikuttaminen liikennebiokaasun koko maan kattavan tuotanto- ja jakeluverkon syntyyn ei ole esillä selonteossa.

Selonteon mukaan välttämättömyyspalveluiden yleispalveluvelvoitteiden tarkistaminen ja varmistaminen on tarpeen toteuttaa erityisesti peruspankkipalveluiden osalta, mutta myös laajakaistayhteyksien ja henkilöliikennepalvelujen osalta. Myös apteekkipalvelut on turvattava harvaan asutulla maaseudulla. Tämä tavoite on erittäin kannatettava. Valtiovallan tulee edistää palveluinnovaatioiden käyttöönottoa maaseuduilla esimerkiksi itsepalvelukaupoilla ja liikkuvilla kauppapalveluilla, joissa on mahdollisuus tarjota myös muita välttämättömyyshyödykkeitä.

Digitaalisten palveluiden käyttäjien alueellinen digitasa-arvoisuus ei ole toteutunut. Suomi on Euroopan digitalisoitunein valtio, mutta alueelliset erot ovat suuret digitaalisten palveluiden saavutettavuudessa. Valokuituverkko on saatavilla 68 prosentilla Suomen kotitalouksista (keskiarvo EU-maissa 64 %), mutta harvaan asutulla maaseudulla valokuitu on saatavilla 45 prosentille kotitalouksista. Kuituyhteydet vertautuvat välttämättömyyspalveluna sähkönsiirtoverkkoon. Laajakaistarakentamista tuetaan tällä hetkellä ainoastaan EU:n maaseuturahastosta. Tuen varmistaminen uudelle ohjelmakaudelle on välttämätöntä.

2. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä

Ovatko selonteossa tunnistetut näkökohdat maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmään liittyen olennaiset?

Selonteossa on tunnistettu kattavasti maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmää. Erityisen tärkeä on huomio se, että raporttien ja arviointien pohjautuminen tilastollisiin väestötietoihin alueellisina ja/tai kansallisina keskiarvoina ei anna maaseutualueiden tai -kuntien tilanteesta riittävän käyttökelpoista kuvaa maaseudun kannalta. Esimerkiksi monipaikkaisia ihmisiä on Suomessa jopa 2,9 miljoonaa ihmistä, mikä lisää maaseutumaisten alueiden väestöä jopa 1,3 miljoonaa ihmistä lisää kuin mitä on tilastoitu näillä maaseutualueilla. He eivät siis näy tilastoissa eivätkä trendikehityksissä.

Selonteossa todetaankin, että maaseutu toimii monelta osin eri tavalla kuin kaupungit ja päätökset osuvat ja vaikuttavat eri tavalla maaseudun eri kategorioissa (ydinmaaseutu, harvaan asuttu maaseutu, kaupunkien läheiset alueet) ja kaupungeissa. On hyvä, että tarve entistä paremmalle, kokonaisvaltaiselle maaseutuvaikutusten arvioinnille ja sitä tukevalle maaseututiedon kartuttamiselle ja tutkimukselle on nostettu esiin, varsinkin kun maaseutualueita huomioivaa

tilastotietoa on Suomessa saatavilla rajoitetusti. Parhaillaan myös EU:ssa kehitetään maaseudulle oikeudenmukaista visiota ja maaseutuun kohdennettua strategiaa.

Maaseutupoliittinen selonteosta puuttuu kirjaus siitä, miten varmistetaan kytkentä hallitusohjelmassakin esitettyyn ja parhaillaan valmistelussa oleviin Pohjoisen ohjelmaan sekä Itäisen Suomen kehittämisvisioon. Koordinaatio muiden strategisten kehittämisohjelmien kanssa on välttämätöntä maaseutupolitiikan johdonmukaisuuden varmistamiseksi. Selonteko saattaa luoda pohjan, jossa esimerkiksi erilaiset maaseutua koskevat tuet alkavatkin suuntautua kaupunkien läheisille alueille ja näin ne olisivat pois harvaan asutuilta maaseutualueilta. Tämä kehitys on ollut nähtävissä esimerkiksi ARAn toiminnassa, joka suuntautuu nykyisin vain suurimmille kasvaville kaupunkiseuduille. EU:n uusi sosiaalisen rakentamisen rahoitus tulisi suunnata todellisesti sinne, missä väestö ikääntyy ja olisi tarvetta päästä lähemmäksi palveluita.

Puuttuuko tarkastelusta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä?

Suunnittelujärjestelmäkuvauksessa tulisi luoda tiivis katsaus Pohjoismaiden, lähinnä Ruotsin ja Norjan maaseutupolitiikkaan ja konkreettisiin työkaluihin koko maan asuttuna pitämisessä. Esimerkiksi Ruotsissa valtio varaa rahoitusta kyläkauppatuelle moninkertaisen määrän Suomeen verrattuna. Ruotsissa on myös käytössä tukimuotoja päivittäistavaroiden kotiin lähettämiseksi harvaan asutulla maaseudulla.

Hyödyntämällä esimerkiksi SGEI-menettelyä tai palvelusetelijärjestelmää yhteisöt voivat tuottaa tarvittavat palvelut yhteiskunnallisen yritystoiminnan avulla. Tällaisesta toiminnasta löytyy esimerkkejä vaikkapa Ruotsista, jossa yhteisön omistama osuuskunta toimii sote-palvelujen tai varhaiskasvatuksen tuottajana. Ruotsissa maaseudun kehittämisjärjestelmä muodostuu Ruotsin ympäristöviranomaisen (Naturvårdsverket), ruotsalaisen yrittäjyyden kasvua edistävän Tillväxtverket, Maatalousviraston (Jordbruksverket) ja lääninhallitusten koordinaationa. Vastaava koordinaatiotarve tulee tunnistaa myös Suomessa.

3. Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät

Ovatko selonteossa tunnistetut näkökohdat maaseutualueiden tilannekuvaan ja muutostekijöihin liittyen olennaiset?

Selonteossa kuvataan kattavasti maaseudun valitsemiseen asuinpaikaksi vaikuttavia tekijöitä mutta myös alueellisesti eriarvoistavia seikkoja (palveluverkkomuutokset, toimimattomat asuntomarkkinat ja rahoituksen saatavuus). Selonteko huomauttaa, että maaseutualueilla toimii merkittävä määrä yrityksiä, mutta innovaatioiden, tki-panoksen ja kasvunäkymien luomiseen tarvitaan keinoja.

Elinvoimainen maaseutu on elinehto koko Suomen hyvinvoinnille, ja tässä turvallisuustilanteessa entistä vahvemmin.

Selonteon SWOT-analyysin sisäisissä vahvuuksissa mainitut yksityistiet palvelevat metsätalouden lisäksi paikallisen väestön ja vapaa-ajan asukkaiden välttämätöntä asiointi- ym. liikennettä ja palvelujen saantia sekä maaseudun elinkeinojen kuljetustarpeita ml. maatalouden raskaat tuotannon ja tuotantopanosten kuljetukset. Yksityistiet ovat turvallisuuden ja huoltovarmuuden kannalta elintärkeitä ja niiden merkitystä tulisi painottaa.

Lasten ja nuorten koulunkäyntimahdollisuudet ovat olennainen tekijä perheiden asettautumiseen ja ja pysymiseen maaseudulla. Ammatillisen koulutuksen verkon harventuminen vie omalta osaltaan nuoria kaupunkikeskuksiin. Perus- ja välttämättömyyspalvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden haasteet maaseudulla osuvat sekä asukkaisiin että myös yritysten toimintaedellytyksiin.

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminta luo maaseudulle elinvoimaa ylläpitävän ekosysteemin, joka huolehtii merkittävällä panoksellaan myös kylätason kehittamisestä, turvallisuudesta ja varautumisesta. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalta odotetaan yhä enemmän yhteiskunnallisia vastuita ja samalla maaseudun vapaaehtoistoiminnan talkootyön arvo yhteiskunnassa kasvaa entisestään, mikä ansaitsee huomiota selonteossa. Järjestösektorille kohdistuva rahoituksen riittämättömyys nykyisellään ja sektorille kohdistuvat leikkaukset tulee huomioida myös ulkopuoliset uhat kohdassa.

Selonteossa on kiitettävästi todettu maaseudun kehittämisen haasteesta: ”Valtionhallinnossa vain maa- ja metsätalousministeriöllä on tehtävänä maaseudun varsinainen kehittäminen, mutta tehtävän toteutukseen tarvittavista yhteiskunnallisista perusedellytyksistä vastaavat muut hallinnonalat, hyvinvointialueet ja kunnat.” Maaseudun kehittämistehtävästä olisi kuitenkin välttämätöntä huolehtia yhteisesti siten, että politiikkatoimien maaseutuvaikutuksia arvioidaan ja otetaan huomioon eri hallinnonalojen päätöksenteossa. Sama koskee kuntia ja alueita päätöksenteossaan. Lainsäädäntövalmisteluun ja muihin politiikkatoimiin tulisi automaattisesti kuulua maaseutuvaikutusten arviointi.

Puuttuuko tarkastelusta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä ottaen huomioon selonteon tarkoitus ja tavoitteet?

Alkutuotanto on monien muiden alojen kanssa kokenut teknologisen ja digitaalisen murroksen ja maatalousyritykset edellyttävät ammattimaista yritysjohtamista. Maatalouden rooli maaseudun elinvoimalle on keskeinen. Maatalouden rahoituksen saatavuutta, oikeudenmukaista tulonjakoa, uusia rahoitusmuotoja/-lähteitä sekä tulevaisuususkkoa maatalouden näkymiin tulisi nostaa esille selonteossa. Maassamme ei tulisi luoda esimerkiksi elintarviketeollisuudelle sellaista sääntelyä tai asenneilmapiiriä, joilla kielletään tuotanto turvepelloilla. Sen sijaan tulisi huomioida turvepeltojen merkitys huolto- ja tuotantovarmuuden näkökulmasta. Turvemaita voidaan viljellä vähäisellä typpilannoituksella, koska viljelymaassa on hyvät typpivarannot. Turvepeltoja kannattaa jatkossakin käyttää viljelyn lisäksi mm. biomassan tuotantoon, millä osaltaan vahvistetaan biokaasun tuotantoa.

SWOT-analyysin heikkouksissa ei tuoda esille erikseen palvelujen heikkoutta ja yhä heikentyvää saavutettavuutta maaseudulla, vaikka tilannekuvassa on tuotu esille saavutettavien palvelujen

tärkeä merkitys ihmisten maaseudulla pysymiseen ja sinne paluumuuttoon. Palveluja tarvitsevat joutuvat liikkumaan kauemmas ja käyttämään digipalveluja, kun lähipalvelua ei enää ole saatavilla. Joukkoliikennepalveluiden supistuminen edellyttää jatkossa asiointiliikennöinnin varmistamista kuntien ja valtion kumppanuudella. Esimerkiksi toisen asteen opiskelijoille (oppivelvollisia) ei kunta ole velvollinen järjestämään koulukyytiä, mutta joukkoliikennepalveluiden puuttuessa maaseudulla asuvat oppilaat joutuvat eriarvoiseen asemaan saavutettavuudessa oppivelvollisuuden suorittamisen osalta. Valtion tulee löytää saavutettavuustasaukseen ratkaisu ja rahoitusmekanismi. Lisäksi alemman asteisen tieverkon hyvään kuntoon ja välityskykyyn tulee panostaa biotalouden edellytysten vahvistamiseksi. Raaka-ainelähteet sijaitsevat usein päätieverkon ulkopuolella.

4. Kansallinen maaseutuvisio

Onko selonteossa kuvattu maaseutuvisio olennainen?

Selonteossa esitetty maaseutuvisio on joiltain osin olennainen ja perusteltu. Se tunnistaa maaseudun roolin hyvinvoinnin, huoltovarmuuden ja yhteiskunnallisen resilienssin tukipilarina. Visiolla pyritään turvaamaan alueellinen tasapaino ja vastaamaan demografisiin, teknologisiin ja geopoliittisiin muutoksiin.

Puuttuuko maaseutuvisiosta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä ottaen huomioon selonteon tarkoitus ja tavoitteet?

Vision tulisi hahmottaa myös maaseudun pitkän aikavälin elinkelpoisuus kestävällä pohjalla huomioiden ekologiset reunaehdot. Maaseudulla myös ennallistetaan elinympäristöjä, kehitetään kestäviä viljelymuotoja, suojellaan luonnonperintöä ja toteutetaan kestävää elämäntapaa. Maaseutu on merkittävä osa kansallista puhtaan energian siirtymää, jossa aurinko-, tuuli- ja vesivoimalla sekä bioenergialla ratkaistaan paikallinen ja alueellinen energiaomavaraisuus. Tällä puolestaan on merkitys ilmastomuutoksen torjumisessa, jossa nimenomaan maaseutu on tärkeä osa ratkaisua.

Selonteossa ei ole huomioitu maaseudun merkitystä kansallisvarallisuuden lähteenä. Metsäalueet sekä tärkeimmät mineraalivarannot ja uusiutuvan energian lähteet sijaitsevat maaseudulla. Maaseudun kokonaisvarallisuus tuottaa merkittävän osan kansallisesta hyvinvoinnista ja kilpailukyvyistä. Selonteossa ei ole käytännössä lainkaan tunnistettu maaseudun vapaa-ajan asuntojen muodostamaa kansallisvarallisuutta ja kuntien infrastruktuuriarvoa sekä maaseudun elinvoimaisuusmerkitystä. Lisäksi vapaa-ajan asunnot ja -asuminen ovat merkittävä hyvinvointitekijä väestölle, myös kaupunkiasukkaille, joilla on vapaa-ajan asunnot maaseudulla tai saaristossa.

5. Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuosituks (Anna vastaukset monivalintakysymykseen kohdassa seitsemän Muut täydennystarpeet)

Ovatko selonteossa tunnistetut poikkihallinnolliset tavoitteet (5 kpl) ja kehittämissuosituks (24 kpl) olennaiset?

Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuosituks (24 kpl) ovat olennaisia Siikalatvan kunnan näkökulmasta. Fyysisen palveluverkon harvenemisen vuoksi asiakkaat joutuvat liikkumaan kauemmas ja käyttämään digipalveluja, kun lähipalvelua ei enää ole saatavilla. Tieverkon ja varsinkin alempiasteisen ja yksityistiestön kunnostaminen sekä kattavien tietoliikenneyhteyksien

rakentaminen maaseudulle on siksi ensiarvoisen tärkeää. Toimivat yhteydet maaseudulla ovat myös elinkeinotoiminnalle välttämättömiä.

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset tavoitteet (1-3 kappaletta)?

1. Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta
2. Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkoa

Voit kirjoittaa mahdolliset tarkemmat kommentit tavoitteisiin tavoitekohtaisesti:

Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta [Riittävä matkapuhelinkuuluvuus on kaiken maaseudulla elämisen ja yrittämisen elinehto. Valvovilla viranomaisilla pitäisi olla muitakin toimivuuden mittareita kuin hätäpuhelun onnistuminen, sillä monia digipalveluita pitää kyetä hoitamaan maaseudullakin. Esimerkiksi turvapuhelimen toimimattomuus tuottaa henkeä ja turvallisuutta uhkaavia tilanteita, joiden määrän odotetaan kasvavan, kun yhä useamman ikääntyneen edellytetään asuvan kotonaan. Myös kodin seuranta- ja turvallisuusjärjestelmät (rikosilmoitin, turvaranneke yms.) eivät toimi heikkojen verkkoyhteyksien alueilla. Digitoimivuuden ongelmat koskevat myös yrityksiä, mukaan lukien maatilat.]

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset kehittämissuositukset (1-5 kappaletta)? (Merkitse kehittämissuosituksen numerot 1-24)

1. Välttämättömyyspalveluiden tarkistaminen ja varmistaminen
2. Osaaminen ja työvoima
3. Osallistaminen, vuorovaikutus ja yhteistyö
4. maaseutuvaikutukset, asuminen ja talouden rakenteet

Puuttuuko poikkihallinnollisista tavoitteista tai kehittämissuosituksista jokin kansallisesti merkittävä näkökohta, joka tulisi lisätä?

Huoltovarmuusminimin määrittäminen: Tavoitteen asettaminen maaseudun kestäväälle alue- ja tuotantorakenteelle sekä minimitalvoitteet kansalliselle huoltovarmuudelle esimerkiksi liikenne- ja verkkoyhteyksirakenteelle, ruokaketjulle / ruokatuotannolle ja energiapotentiaalin hyödyntämiselle. Tämän sektorin osalta kansallinen tavoiteasetanta puuttuu.

Voit kirjoittaa mahdolliset tarkemmat kommentit kehittämissuosituksiin suosituskohtaisesti:

-

6. Liite: Maaseutualueiden nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvaus

Ovatko liitteessä kuvatut maaseutualueiden nykytilanne ja muutostekijät olennaiset?

Maaseutualueiden nykytilaa ja muutostekijöitä on avattu liitteessä 6 perusteellisesti ja olennaiset tekijät on nostettu esille. Liite on hyvin käyttökelpoinen myös tilastokatsauksena sekä maaseutua koskevien trendien kuvaajana.

Puuttuuko nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvauksesta jokin kansallisesti merkittävä näkökohta, joka tulisi lisätä?

-

7. Muut täydennystarpeet (anna tässä kohdassa vastaukset kohdan viisi monivalintakysymyksiin)

Onko selonteossa muita täydennystarpeita?

-

Iivari Pekka
Siikalatvan kunta